



Володимир Шевела

юридичний консультант Shevela GmbH,
аспірант кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-6193-0638>
Researcher ID: ABA-8817-2022
v.o.shevela@nlu.edu.ua

УДК 342.57

ПОПУЛІЗМ ПРОТИ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕПОЛІТИЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ САМООБОРОНИ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджується феномен популізму як складний міждисциплінарний об'єкт аналізу, що перебуває на перетині політичної науки та юриспруденції. Наголошується на складності концептуального визначення цього поняття у сучасній науковій літературі, де популізм трактується як політичний стиль, комунікативна стратегія або соціально-політичний синдром.

Метою статті є виявлення специфічних загроз популізму для конституційного ладу держави та обґрунтування інституційних механізмів самооборони конституціоналізму, які дають змогу захистити демократичний правопорядок у межах легітимних демократичних процедур. Для досягнення цієї мети використано комплексну міждисциплінарну методологію, що включає компаративно-типологічний, інституційний та герменевтико-правовий методи, а також метод юридичного моделювання.

Показано, що популізм набуває особливого значення для юридичної науки тоді, коли політична риторика трансформується у реальні дії, спрямовані на підірив інституційної архітектури держави та принципів верховенства права. Проаналізовано механізми так званого авторитарного легалізму, за допомогою яких демократично обрані популістські актори можуть використовувати правові інструменти для демонтажу системи стримувань і противаг. Особливу увагу приділено феномену реполітизації державних інститутів і загрозам цифрового популізму, що посилюються алгоритмічними механізмами формування суспільного дискурсу.

У результаті дослідження запропоновано концепцію “конституційного імунітету” як моделі інституційної резистентності демократичного правопорядку. Вона передбачає багаторівневу систему захисту, що включає нормативний імунітет (захист матеріального ядра конституції), процедурний імунітет (створення часових і процедурних бар'єрів для швидкої трансформації інституцій) та інтерпретаційний імунітет (інституційний плюралізм у визначенні змісту “волі народу”). Зроблено висновок, що поєднання цих механізмів уможливорює забезпечити баланс між відкритістю демократичної політичної системи та її здатністю до самозбереження в умовах популістського виклику.

Ключові слова: популізм; конституціоналізм; конституційний лад; верховенство права; демократична самооборона; авторитарний легалізм; реполітизація; конституційний імунітет.

Протягом останніх десятиліть поняття “популізм” перетворилося на одну з найбільш дискусійних тем переважно в соціальній і політичній науках, що, однак, досі супроводжується значною концептуальною невизначеністю. У науковій літературі цей феномен інтерпретують різними шляхами: від специфічного політичного стилю та комунікативної стратегії до соціально-політичного синдрому чи патологічного стану демократії. Така розмитість дефініцій змушує певну частину дослідників скептично ставитися до аналітичної придатності терміна, вважаючи його скоріше політичним ярликом, ніж доречним інструментом пізнання.

Однак деякі сучасні теоретичні напрацювання (зокрема концепції Р. Брубейкера і К. Мудде) спробували розглянути це явище, як “тонку” ідеологію. Її специфіка полягає в тому, що вона не пропонує комплексної програми суспільного устрою, а, навпаки, зосереджується на фундаментальній дихотомії – “народ” та “еліта”. Саме завдяки цій ідеологічній гнучкості популізм легко адаптується до традиційних “повних” ідеологій, створюючи гібридні політичні форми.

Нам видається, що дослідження цього явища на перетині політологічного та правового аналізу має певну наукову значущість. Якщо політологія насамперед фокусується на вивченні мобілізаційного потенціалу популістського дискурсу, то трансформація цієї ідеологеми в реальні дії, спрямовані проти інституційної архітектури держави, переходить у площину юриспруденції. Апеляція до безпосередньої волі має як до найвищого джерела легітимності стає викликом для конституційних гарантій і принципу верховенства права. Отже, аналіз популізму потребує синтезу дисциплін для оцінки того, як “тонкі” ідеологічні тези трансформуються в конкретні загрози для стабільності демократичного правопорядку.

Для визначення мети цієї роботи важливим є окреслення площини досліджуваного явища: доти, доки риторика певного політика спрямована на атаку політичного опонента і при цьому не спостерігається атака на демократичні інститути держави, це є предметом дослідження політології. Якщо ж популістична атака здійснюється на державні інституції, а засади конституційного ладу реполітизуються (ставляться під сумнів), то в такому разі з’являється предмет дослідження вже для юридичної науки. Враховуючи, що в межах цього дослідження популізм аналізується як феномен, який має юридичні наслідки, подальша увага зосереджується виключно на другому із окреслених випадків.

Для обґрунтування нашого підходу ми користувалися комплексною міждисциплінарною методологією. Компаративно-типологічний метод дав змогу порівняти популізм як “тонку” ідеологію (політологічний зріз) із конкретними моделями конституційного ладу (юридичний зріз) та як ідеологічний конструкт “волі народу” деформує класичну модель конституціоналізму. За допомогою інституційного аналізу ми досліджували, як популістські

“реальні дії” можуть деформувати державні інститути. Герменевтико-правовий метод дав змогу зрозуміти, як популісти перетрактують поняття “воля народу” і “легітимність” на противагу конституційній “легальності”. І для розроблення шляхів вирішення (запобіжників), які могли б захистити правопорядок від ідеологічної ерозії, ми використовували метод юридичного моделювання.

Як теоретико-правові¹, так і практичні² аспекти впливу популістичних ідей на демократичне й усталене функціонування держави вже ставали предметом дослідження науковців. К. Мудде у статті “*The Populist Zeitgeist*” (2004) уперше докладно обґрунтував, що популізм став мейнстримом західної політики та визначив його як ідеологію, а не лише як психологію лідерів чи стиль поведінки³. Мудде відкинув традиційне сприйняття популізму як “патології” або тимчасового відхилення від демократичної норми. Натомість він обґрунтував, що популістський дискурс настільки глибоко проник у політику західних країн, що можна констатувати настання “популістського духу часу” (*Zeitgeist*).

Я.-В. Мюллер у праці “*What Is Populism?*” (2016) обґрунтував перетворення популізму із політичного стилю на інструмент демонтажу системи стримувань і противаг, запропонувавши розуміти популізм не просто як критику еліт, а як безальтернативний антиплюралізм⁴. Відтак спостерігаються підстави вважати популізм внутрішньою загрозою для демократії, оскільки він заперечує легітимність опонентів і прагне перебудувати конституційний лад так, щоб усунути будь-які інституційні обмеження “волі народу”.

Окрім вищевказаних фундаментальних розробок К. Мудде і Я.-В. Мюллера, вагомий внесок у дослідження аспектів, дотичних до трансформації політичних і правових систем в умовах популізму, зробила низка інших авторитетних науковців. Зокрема, К. Л. Шеппеле розробила концепцію “авторитарного легалізму”, що пояснює механізми використання закону для підризу конституційних основ⁵, а Б. Бугарич докладно проаналізував загро-

¹ Reinhard Heinisch, Christina Holtz-Bacha, Oscar Mazzoleni, *Political Populism: Handbook of Concepts, Questions and Strategies of Research* (2nd edn, Nomos Verlagsgesellschaft 2021) 595 <https://doi.org/10.5771/9783748907510>; A Gagnon, D Stockemer, ‘Populism’, In: Stockemer D, Sawyer S, Gagnon A (eds), *IPSA Companion to Political Science* (Springer 2026) https://doi.org/10.1007/978-3-032-06918-4_6-1; Ernesto Laclau, ‘Populism: What’s in a Name?’, in F Panizza (ed), *Populism and the Mirror of Democracy* (Verso 2005) 32–49; C Mudde, C Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very Short Introduction* (Oxford Academic 2017) 96 <https://doi.org/10.1093/acrade/9780190234874.001.0001>.

² Gianfranco Pasquino, ‘Populism and Democracy’ [2005] Italian Studies Seminar Series: Special Lecture Series 7–37 <<http://www.ask-force.org/web/Fundamentalists/Pasquino-Populism-and-Democrady-2005.pdf>> (accessed: 11.03.2026); Bram Spruyt, Gil Keppens, Filip Van Droogenbroeck, ‘Who supports populism and what attracts them to it’ [2016] 69(2) Political Research Quarterly 335–346 <https://doi.org/10.1177/1065912916639138>; Nadia Urbinati, ‘Political Theory of Populism’ [2019] 22 Annual Review Political Science 111–127 <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050317-070753>.

³ C Mudde, ‘The populist zeitgeist’ [2004] 39(4) Government and opposition 541–563 <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>.

⁴ J-W Müller, *What Is Populism?* (University of Pennsylvania Press 2016) 164 <https://doi.org/10.9783/9780812293784>.

⁵ K L Scheppele, ‘Autocratic Legalism’ [2018] 85 University of Chicago Law Review 545–584.

зи “неліберального конституціоналізму” в країнах Центральної та Східної Європи⁶. Важливе значення мають також розвідки Н. Урбінаті, яка досліджує спотворення представницької демократії популізмом зсередини⁷, та праці С. Левіцкі і Д. Зіблатта, що присвячені поступовій ерозії демократичних інститутів і неписаних конституційних норм під тиском популістських рухів⁸.

Однак, віддаючи належне цим розвідкам, вважаємо за доречне зауважити, що нині бракує уваги правовим механізмам, за допомогою яких сучасні демократії можуть здійснювати системну самооборону проти інституційної ерозії, не втрачаючи своєї демократичної сутності. Крім того, досі залишаються поза увагою проблема недостатньої концептуалізації інструментів “демократичної самооборони” в умовах цифрового популізму, де традиційні правові запобіжники виявляються недостатніми проти алгоритмічної реполітизації суспільного дискурсу та децентралізованих атак на конституційні інститути, та те, як конституціоналізм може захищатися, не перетворюючись при цьому на диктатуру самих еліт.

Мета дослідження полягає у виокремленні специфічних загроз популізму серед інших деструктивних чинників впливу на конституційний лад, що проявляються, зокрема, у системному перегляді базових конституційних цінностей під виглядом “волі народу”, а також у розробці інституційних механізмів самооборони конституціоналізму, які дають змогу захистити засади демократії, залишаючись при цьому в межах легітимних демократичних процедур.

На початковому етапі дослідження доцільно окреслити категоріально-термінологічний апарат, з метою чого застосуємо підхід елімінації, запропонований свого часу К. Мудде, який дає змогу чіткіше визначити зміст досліджуваного поняття та зосередити аналіз у правовій, а не суто політологічній площині. У вищезазначеній статті він відкидає розуміння популізму лише як “політику пивних розмов” – емоційний або спрощений дискурс, який апелює виключно до інстинктивних почуттів громадян⁹. Такі дефініції популізму є глибоко проблемними, оскільки в емпіричних дослідженнях неможливо провести чітку межу між раціональним і емоційним чи серйозним і спрощеним, а використання коротких гасел і спрощень насправді є невід’ємною частиною будь-якої політичної кампанії незалежно від ідеологічного спрямування партії. Водночас Мудде відкидає значення популізму як опортуністичної політики, що спрямована на швидке задоволення запитів виборців заради купівлі їхньої лояльності всупереч раціональним рішен-

⁶ B. Bugarcic, ‘The two faces of populism: Between authoritarian and democratic populism’ [2019] 20 German law journal 390–400 <https://doi.org/10.1017/glj.2019.20>.

⁷ Nadia Urbinati, *Democracy Disfigured: Opinion, Truth, and the People* (Harvard University Press 2014) 320 <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674726383>.

⁸ S. Levitsky, D. Ziblatt, *How Democracies Die: What History Reveals About Our Future* (Penguin Books 2019) 320.

⁹ Mudde (n 1) 542.

ням. Це радше є демагогією та опортунізмом, і ці терміни не розкривають справжньої суті популізму. Загалом Мудде доходить висновку, що академічне ядро цього поняття полягає не в стилі чи маніпуляціях, а в специфічних взаємовідносинах між “народом” та “елітою”, що зводить дискусію до питання, чи є популізм ідеологією, синдромом чи політичним стилем. Так, він приходить до визначення популізму, як ідеології, яка розглядає суспільство як остаточно розділене на дві гомогенні та антагоністичні групи – “чистий народ” та “корумпована еліта”, при цьому політика має бути вираженням загальної волі (*volonté générale*)¹⁰.

На перший погляд, така дихотомія може здатися частиною політичного процесу, і може виникнути питання: чому одна еліта не може замінити іншу в процесі політичної боротьби? Н. Урбінаті у “*Democracy and Populism*” (1998) стверджує, що ‘елітизм видається прихованою логікою популізму’¹¹, що є, по суті, парадоксом, який ілюструє процес реполітизації. Хоча видається, що популізм риторично атакує еліти, він фактично є засобом створення нової, ще більш закритої та потужнішої еліти, яка претендує на монопольне право інтерпретувати “волю народу”. Так, під маскою боротьби за демократизацію відбувається концентрація влади в одних руках, що руйнує саму ідею поділу влад.

Для юридичної науки популізм стає об’єктом аналізу тоді, коли він трансформується у спроби демонтажу правових стримувань під приводом виконання “волі народу”. Це створює феномен, який прийнято називати “авторитарним легалізмом” (*autocratic legalism*), де формальні правові процедури використовуються для підризу суті верховенства права. К. Л. Шеппеле описує ситуацію, де демократично обрані популісти використовують правові інструменти, законодавчі реформи та конституційні процедури для систематичного знищення демократичного устрою¹².

Існує негативний досвід Веймарської республіки, ст. 48 Конституції якої передбачала надзвичайні повноваження президента, яка згодом була використана для фактичного скасування поділу влад. Прихід нацистів до влади продемонстрував розрив між легальністю (дотриманням букви закону) та демократичною легітимністю (збереженням духу демократії). Це саме те, про що пише Брубейкер: популісти використовують “демократичну” складову (вибори, волю більшості), щоб знищити “ліберальну” складову (права меншин, верховенство права)¹³. Відтак популізм припиняє бути суто об’єктом політологічного спостереження за електоральною поведінкою і стає критичною проблемою юриспруденції в той момент, коли він починає інструменталізувати правові норми проти самої суті конституційного ладу.

¹⁰ Mudde (n 1) 543.

¹¹ N Urbinati, ‘Democracy and Populism’ [1998] 5 Constellations 113 <https://doi.org/10.1111/1467-8675.00080>.

¹² Scheppele (n 5) 580.

¹³ R Brubaker, ‘Why Populism?’ [2017] 46 Theory and Society 377 <https://doi.org/10.1007/s11186-017-9301-7>.

Реполітизація (перегляд усталених речей і цінностей, які перебувають поза політичною дискусією) в умовах популістського виклику постає не як повернення до активної політичної дискусії, а як цілеспрямований демонтаж “технічної” та “правової” нейтральності державних інститутів. У класичному конституціоналізмі органи, як-от суди, виборчі комісії чи центральні банки, мають функціонувати як позаполітичні арбітри, що забезпечують стабільність правил гри. Проте популістська ідеологія, спираючись на згадану дихотомію “чистого народу” та “корумпованої еліти”, таврує цю нейтральність як “захист інтересів істеблішменту”. У результаті правові інститути піддаються реполітизації: їхній кадровий склад і функціональне призначення переорієнтовуються на служіння “загальній волі”, яку монополює представляє популістський лідер.

Такі механізми спрямовані на перетворення існуючої демократичної архітектури на інструменти захоплення влади. Популісти стверджують, що, оскільки вони отримали мандат від більшості, жоден некерований “технократичний” орган не має права блокувати їхні рішення. Так виникає конфлікт між демократичною легітимністю (мандатом виборців) і конституційною легальністю (процедурними обмеженнями). Реполітизація перетворює Конституцію з інструменту обмеження влади на інструмент її мобілізації, де правові норми стають лише засобами для досягнення політичної мети, а не рамкою, що стримує свавілля.

Враховуючи досвід “авторитарного легалізму”, на сучасному етапі розвитку теорія права має запропонувати модель самооборони, яка виходить за межі класичної “войовничої демократії” К. Льовенштайна. Якщо Льовенштайн пропонував обмеження політичних прав (заборону партій), то сучасна самооборона конституціоналізму повинна зосередитися на інституційній резистентності. Це передбачає створення таких запобіжників, які б унеможливили швидке захоплення нейтральних органів через “пакетні” законодавчі зміни або маніпуляції з кадровим складом¹⁴.

На цьому етапі дослідження доцільно розділити рівні самооборони демократії на декілька складових. Першим рівнем такої самооборони є запровадження “процедурних фільтрів” проти алгоритмічної реполітизації. В умовах цифрового популізму, де суспільний дискурс миттєво радикалізується через соцмережі, право має створити зони “інституційної тиші”. Це включає ускладнення процедур внесення змін до конституційних законів і посилення автономії органів конституційної юстиції. Другим рівнем може стати перехід до змістового судового контролю: суди конституційної юрисдикції повинні мати повноваження оцінювати закони не лише на відповідність Конституції експліцитно, а й на відповідність її матерії, “невідчужувано-

¹⁴ K Loewenstein, ‘Militant Democracy and Fundamental Rights’ [1937] 31 (3) American Political Science Review 417–33; K Loewenstein, ‘Militant Democracy and Fundamental Rights’ [1937] 31 (4) American Political Science Review 638–58.

му ядру” – принципам плюралізму та поділу влад тощо. Така “матеріальна самооборона” дає змогу блокувати легальні за формою, але авторитарні за змістом ініціативи ще на етапі їхнього впровадження.

Зрештою, демократична самооборона не повинна перетворюватися на “диктатуру еліт”. Її мета – забезпечити, щоб жодна тимчасова більшість не могла знищити умови, за яких вона стала більшістю. Це означає захист демократичної процедури від неї самої, де право виступає не як перешкода волі народу, а як гарантія того, що ця воля залишатиметься вільною та плюралістичною в довгостроковій перспективі.

Подальший розвиток теорії демократичної самооборони потребує не лише інституційних запобіжників, а й переосмислення самої природи конституційного порядку в умовах популістського виклику. Якщо виходити з підходу К. Мудде, популізм як “тонка ідеологія” здатен приєднуватися до різних політичних доктрин і використовувати їхню легітимність для просування власного антиплюралістичного ядра. Саме ця ідеологічна пластичність ускладнює правову реакцію на популізм, оскільки формально його вимоги можуть виглядати як демократичні або навіть реформаторські. У такій ситуації ключове завдання конституціоналізму полягає не лише у захисті окремих інститутів, а й у виробленні структурної здатності системи протидіяти ідеологічній інструменталізації права.

З огляду на це доцільно запропонувати концепцію конституційного імунітету як теоретичну модель інституційної резистентності демократичного правопорядку. Якщо у класичній теорії конституціоналізму основний акцент робився на принципі поділу влади, то в умовах сучасного популізму цього механізму вже недостатньо. Популістські уряди нерідко не руйнують інститути формально, а поступово підпорядковують їх через кадрову політику, процедурні зміни або трансформацію правових інтерпретацій. У такій ситуації імунітет конституційної системи має полягати у здатності інституцій не лише формально існувати, а й зберігати свою функціональну автономію навіть за умов політичного тиску.

У межах запропонованої концепції конституційний імунітет можна розглядати як багаторівневу систему захисту. Перший рівень становить нормативний імунітет, що передбачає наявність у конституції так званого “матеріального ядра”, яке не підлягає зміні навіть через демократичні процедури. Подібні конструкції вже існують у деяких правових системах (наприклад, у формі “вічних положень”), однак у контексті боротьби з популізмом їхня функція набуває нового значення. Йдеться не лише про захист певних інституцій, а про гарантування незмінності базових принципів – плюралізму, верховенства права, поділу влад і захисту прав меншостей. Саме ці елементи становлять те, що можна назвати “демократичним мінімумом”, без якого будь-яка система формально може залишатися виборною, але фактично перестає бути демократичною.

Другим рівнем конституційного імунітету є процедурний імунітет, який полягає у створенні часових і процедурних бар'єрів для швидкої трансформації правового порядку. Популістська політика, як правило, характеризується високою швидкістю ухвалення рішень і прагненням до негайної реалізації “волі народу”. Саме ця швидкість стає одним із головних інструментів демонтажу системи стримувань і противаг. У зв'язку з цим пропонується концепція “нормативного часового бар'єру” – механізму, за яким фундаментальні зміни в інституційній архітектурі держави можуть набувати чинності лише після певного періоду публічної та інституційної перевірки. Такий підхід дає змогу зменшити ризик прийняття рішень під впливом короткострокової політичної мобілізації або інформаційних кампаній, характерних для цифрового популізму.

Третій рівень імунітету можна визначити як інтерпретаційний, що стоїть питання про те, хто має право остаточно тлумачити “волю народу”. Як переконливо показує Я.-В. Мюллер, популісти претендують на монополне представництво народу, заперечуючи легітимність будь-якої опозиції¹⁵. У правовій площині це означає прагнення звести інтерпретацію демократичного мандата до позиції одного політичного актора. Для протидії такій тенденції доцільно розвивати модель інституційного плюралізму інтерпретації, за якої різні державні органи – парламент, суди, незалежні регулятори та особливо громадянське суспільство – беруть участь у формуванні легітимного розуміння суспільної волі.

За такою моделлю демократична легітимність перестає бути монополією виборчої більшості і перетворюється на результат взаємодії кількох інституційних каналів представництва. І тут важко не погодитися із професором М. Савчиним щодо мереживо-центричної природи публічної влади, яка полягає в тому, що через гетерархічну природу сучасного соціуму відбувається децентралізація управлінських функцій, за якої специфічні інститути наділяються часткою владної компетенції, що дає змогу їм, зберігаючи процедурну незалежність, максимально гнучко й фахово розв'язувати суспільні проблеми, не виходячи за межі правового поля¹⁶. Подібний підхід частково корелює з ідеями Н. Урбанаті про те, що демократія не зводиться до виборчого моменту, а включає постійну комунікацію між суспільством і державою¹⁷. У цьому сенсі інституційний плюралізм інтерпретації можна розглядати як правову форму захисту політичного плюралізму від популістського редукаціонізму.

Згадана вище проблема цифрової реполітизації, яка значно посилює популістські тенденції, заслуговує на окрему увагу. Соціальні мережі та алгоритмічні системи формування інформаційного порядку денного створюють

¹⁵ Müller (n 4) 136.

¹⁶ Михайло Савчин, *Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму* (РІК-У 2018) 348.

¹⁷ Urbinati (n 11) 111.

умови, за яких політична мобілізація може відбуватися швидше, ніж здатні реагувати традиційні інститути права. У результаті виникає феномен, який можна охарактеризувати як “алгоритмічну легітимацію”, коли масова підтримка певної позиції формується не через раціональну публічну дискусію, а через механізми інформаційного підсилення та емоційної поляризації.

У відповідь на це правова система повинна виробити інструменти, які уможливають зберегти баланс між свободою вираження поглядів і стабільністю демократичного порядку. Одним із можливих напрямів є створення правового режиму публічної цифрової відповідальності платформ, що передбачає їхню участь у підтриманні умов для плюралістичного інформаційного середовища. І такі сучасні тенденції дають всі підстави стверджувати, що конституціоналізм поступово виходить за межі класичного державоцентричного підходу і починає враховувати роль недержавних акторів у формуванні політичної легітимності.

Висновки. Отже, популізм становить для конституціоналізму не лише політичний, а й глибоко правовий виклик. Його небезпека полягає в здатності використовувати демократичні механізми для поступового демонтажу тих самих принципів, які роблять демократію можливою. Відтак, майбутній розвиток теорії конституційного права має бути спрямований на пошук балансу між демократичною відкритістю політичної системи та її здатністю до самозбереження. Саме в цьому балансі й полягає головне завдання демократичної самооборони – забезпечити, щоб свобода політичної боротьби не перетворилася на інструмент руйнування самої демократії.

Сучасна демократична самооборона повинна ґрунтуватися не лише на забороні антидемократичних акторів, як це передбачала концепція *military demoscasy* К. Льовенштайна, а й на створенні системи структурної резистентності конституційного порядку. Запропонована модель конституційного імунітету поєднує три ключові елементи: нормативний захист фундаментальних принципів, процедурні бар'єри проти швидкої інституційної трансформації та інтерпретаційний плюралізм у визначенні “волі народу”. У своїй сукупності ці механізми формують правову архітектуру, здатну протистояти популістській реполітизації, не відмовляючись при цьому від демократичних процедур.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Heinisch R, Holtz-Bacha C, Mazzoleni O, *Political Populism: Handbook of Concepts, Questions and Strategies of Research* (2nd edn, Nomos Verlagsgesellschaft 2021) 595 <https://doi.org/10.5771/9783748907510>.
2. Levitsky S, Ziblatt D, *How Democracies Die: What History Reveals About Our Future* (Penguin Books 2019) 320.

3. Mudde C, Rovira Kaltwasser C, *Populism: A Very Short Introduction* (Oxford Academic 2017) 96 <https://doi.org/10.1093/actrade/9780190234874.001.0001>.
4. Müller J-W, *What Is Populism?* (University of Pennsylvania Press 2016) 164 <https://doi.org/10.9783/9780812293784>.
5. Urbinati N, *Democracy Disfigured: Opinion, Truth, and the People* (Harvard University Press 2014) 320 <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674726383>.
6. Savchyn M, *Suchasni tendentsii konstytutsionalizmu u konteksti hlobalizatsii ta pravovoho pliuralizmu* (RIK-U 2018) (in Ukrainian).

Edited books

7. Gagnon A, Stockemer D, 'Populism', In: Stockemer D, Sawyer S, Gagnon A (eds), *IPSA Companion to Political Science* (Springer 2026) https://doi.org/10.1007/978-3-032-06918-4_6-1.
8. Laclau E, 'Populism: What's in a Name?', in F Panizza (ed), *Populism and the Mirror of Democracy* (Verso 2005) 32–49.

Journal articles

9. Brubaker R, 'Why Populism?' [2017] 46 *Theory and Society* 377 <https://doi.org/10.1007/s11186-017-9301-7>.
10. Bugaric B, 'The two faces of populism: Between authoritarian and democratic populism' [2019] 20 *German law journal* 390–400 <https://doi.org/10.1017/glj.2019.20>.
11. Loewenstein K, 'Militant Democracy and Fundamental Rights' [1937] 31 (3) *American Political Science Review* 417–33.
12. Loewenstein K, 'Militant Democracy and Fundamental Rights' [1937] 31 (4) *American Political Science Review* 638–58.
13. Mudde C, 'The populist zeitgeist' [2004] 39(4) *Government and opposition* 541–563 <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>.
14. Pasquino G, 'Populism and Democracy' [2005] *Italian Studies Seminar Series: Special Lecture Series* 7–37 <<http://www.ask-force.org/web/Fundamentalists/Pasquino-Populism-and-Democracy-2005.pdf>> (accessed: 11.03.2026).
15. Scheppele K L, 'Autocratic Legalism' [2018] 85 *University of Chicago Law Review* 545–584.
16. Spruyt B, Keppens G, Van Droogenbroeck F, 'Who supports populism and what attracts them to it' [2016] 69(2) *Political Research Quarterly* 335–346 <https://doi.org/10.1177/1065912916639138>.
17. Urbinati N, 'Democracy and Populism' [1998] 5 *Constellations* 113 <https://doi.org/10.1111/1467-8675.00080>.
18. Urbinati N, 'Political Theory of Populism' [2019] 22 *Annual Review Political Science* 111–127 <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-050317-070753>.

Volodymyr Shevela

POPULISM VS. CONSTITUTIONALISM: LEGAL ASPECTS OF REPOLITICIZATION AND MECHANISMS OF DEMOCRATIC SELF-DEFENSE

Abstract. The article examines the phenomenon of populism as a complex interdisciplinary object of analysis situated at the intersection of political science and jurisprudence. It emphasizes the complexity of the conceptual definition of this notion in modern scholarly literature, where populism is interpreted as a political style, a communicative strategy, or a socio-political syndrome.

The aim of the article is to identify specific threats posed by populism to the state's constitutional order and to substantiate the institutional mechanisms of constitutional self-defense that allow for the protection of the democratic legal order within the framework of legitimate democratic procedures. To achieve this goal, a comprehensive interdisciplinary methodology is employed,

ПРАВО УКРАЇНИ • 2026 • № 4 • 158-168

including comparative-typological, institutional, and hermeneutic-legal methods, as well as the method of legal modeling.

The paper demonstrates that populism acquires particular significance for legal science when political rhetoric transforms into real actions aimed at undermining the state's institutional architecture and the principles of the rule of law. The mechanisms of so-called "authoritarian legalism" are analyzed, through which democratically elected populist actors can use legal instruments to dismantle the system of checks and balances. Particular attention is paid to the phenomenon of the repoliticization of state institutions and the threats of digital populism, which are amplified by algorithmic mechanisms of shaping public discourse.

As a result of the study, the concept of "constitutional immunity" is proposed as a model for the institutional resilience of the democratic legal order. It provides for a multi-level protection system, which includes normative immunity (protection of the substantive core of the constitution), procedural immunity (creating temporal and procedural barriers to the rapid transformation of institutions), and interpretative immunity (institutional pluralism in defining the content of the "will of the people"). It is concluded that the combination of these mechanisms ensures a balance between the openness of the democratic political system and its capacity for self-preservation in the face of the populist challenge.

Keywords: populism; constitutionalism; constitutional order; rule of law; democratic self-defense; authoritarian legalism; repoliticization; constitutional immunity.